

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 20 Kasım 2020

Kabul Tarihi: 8 Aralık 2020

Article Type: Research article

Submitted: 20 November 2020

Accepted: 8 December 2020

Atıf yapmak için

Osman Akış (2020). Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği, Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi , Cilt:3, Sayı:2, s.199-224.

Osman Akış*

HALKA TÜRKÇE ÖĞRETMEDE HALKEVLERİNİN ROLÜ: MUş, BİTLİS, BİNGÖL ÖRNEğİ

Öz: Halkevleri, kurulan yeni hükümetin ve Kemalist rejimin getirdiği yenilikleri halka aktarmada ve anlatmada devlet ile toplum arasında bir çeşit köprü görevi görmüş önemli kurumlardandır. Ülkeyi ekonomik ve kültürel açıdan muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin ilkelerini halka anlatarak ulusal bir kimlik yaratma amaçlanmıştır. Halkevleri bünyesinde açılan dokuz alt şube ile konferanslar düzenlenmiş, kurslar, konserler, müzik dersleri verilmiş, tiyatro ve sinema gösterileri ile halka ulaşılmaya çalışılmıştır. Halkevlerinde açılan kursların en önemlisi ise Türkçe okuma-yazma kursları olmuştur. Harf inkılâbı ile beraber halka yeni alfabeyi öğretmek ve devlet ile toplum arasındaki kopukluğu gidermek için Vilayeti Şarkıye denilen doğu illerinde birçok okuma yazma kursu açılmıştır. Tüm diğer

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Muş Alparslan Üniversitesi, SBE, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, akisosman@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7282-8286>

doğu illerinde olduğu gibi Bitlis, Bingöl ve Muş'ta da bu kurslar açılmış ve Atatürkçü düşünce halkevleri aracılığı ile halka aktarılmaya çalışılmıştır. Bitlis, Bingöl ve Muş halkevleri zor koşullar altında çalışmalarını yürütmüş ve halkın farklı bir kültüre sahip olması, Kürtçe konuşması halkevlerinin karşılaştığı sorunlar olmuştur. Bu yüzden Bitlis, Bingöl ve Muş halkevlerinin çalışmaları genellikle Türkçe dil kursları ve Türk kültürünü konu alan konferanslar ve temsiller üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Türkçe, Uluslaşma, Muş, Bitlis, Bingöl

The Role Of People's Houses In Teaching Turkish To The Folk: The Case Of Muş, Bitlis, Bingöl

Abstract: People's Houses are one of the important institutions that served as a kind of bridge between the state and society in conveying and explaining the innovations brought by the new government and the Kemalist regime to the public. It is aimed to bring the country to the level of contemporary civilizations in terms of economy and culture and to create a national identity by explaining the principles of the Republican People's Party (CHP) to the public. Conferences were organized with nine sub-branches opened within the people's houses, courses, concerts, music lessons were given, and efforts were made to reach the public through theater and cinema shows. The most important of the courses opened in people's houses was Turkish literacy courses. With the alphabet revolution, many literacy courses were opened in the eastern provinces called Vilayeti Sarkiye in order to teach the new alphabet to the public and to eliminate the disconnection between the state and the society. As in all other eastern provinces, these courses were opened in Bitlis, Bingöl and Muş, and Atatürkist thought was tried to be conveyed to the public through people's houses. Bitlis, Bingöl and Mus people's houses carried out their work under difficult conditions, and the people's having a different culture and speaking Kurdish were the problems faced by the people's houses. For this reason, the works of Bitlis, Bingöl and Mus people houses were generally carried out through Turkish language courses and conferences and representations on Turkish culture.

Key Words: People's House, Turkish, Nationalism, Mus, Bitlis, Bingöl.

ATAD

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanının ardından kurulan inşa edilen yeni rejim, imparatorluk kalıntıları üzerine bina edilecekti. Bu süreçte yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş dünyaya ayak uydurmak için bir dizi modernleşme politikalarına tabi tutulmuştur. Bu bağlamda erken cumhuriyet döneminde halka, ulusal bir bilinç kazandırmak, inkılabları benimsetmek ve halk ile devlet arasındaki kopukluğu gidermek için halkın eğitilmesi kararı elzem bir konu haline gelmiştir. Bu doğrultuda hayatta ani değişim nedeniyle ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak amacıyla 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Dönemin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Genel Sekreteri Recep Peker, kaynaşmış, birbirini anlayan ve de seven ve bir sonraki neslin yetişmesinde gayreti olan insanların olgunlaştırılmasında Halkevlerinin temel amacı olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır;

“Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Halkevleriyle takip ettiği gaye; milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır. Bu mahiyette bir halkevi teşkilatını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır. Halkevleri yetişmiş bir vatandaşın kendisi gibi yetişmeye fırsat bulamayan vatandaşları da yetiştirmesi için bir zaman tahsis etmesi talebini ortaya koyuyor. Bu cemiyetleşmek fikri bütün halkevleri faaliyetlerinin esas temelidir.”¹

Halkevlerinin Dil-Tarih ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İhtimai-Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler/Köycülük, Müze-Sergi adlarıyla dokuz alt şubesi bulunmaktaydı. Bu şubelerin açılıp çalışmasıyla halka topyekûn sirayet edecek olan kültür, ideoloji, eğitim-öğretim ve temsil faaliyetleri verilmekteydi. Şubeler ile halkı bilinçlendirmek ve Kemalist ideolojinin çağdaşlaşma yeniliklerini sağlamlaştırmak temel gayedir. Bu amaçla birer kültür merkezi haline getirilen halkevleri/halkodaları, özellikle genç nüfusun eğitimine hususi bir ağırlık vererek laik bir tutumun ve Türk milliyetçiliğinin toplumda yer edinmesine çalışılmıştır.² Bu dokuz şubenin en az üçünün yer alması şartı ile açılan

¹ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 15.

² Bilal Altan, “Hakkâri Halkevi ve Halkodaları”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.4, 2019, 101-110.

ATAD

Halkevleri, Anadolu'nun her köşesinde aynı eğitim modelini vererek halkı aynı ortak bilinç ile eğitmeyi amaçlamıştır. Ancak bazı bölgelerde daha farklı eğitim ve kültür modellerini ulusal bilincin yerleşmesi adına uygulamıştır. Bu faaliyetlerin bir getirisi olarak halka bürokrasinin dili olan Türkçenin öğretilmesine de büyük bir gayret sarf edilmiştir. Özellikle Türkçe bilmeyen, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Çukurova ve Karadeniz gibi bazı bölgelerde bürokrasi dilinin halk arasında yaygınlık sağlanması ve Türk üst kimliğine eklenmeleri için çalışılmıştır. Bu çalışmada, Bingöl, Bitlis ve Muş özelinde halka Türkçe öğretimine ve Halkevlerinin bu manada üstlendiği misyon ve uygulamalarına ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

Halkevlerinin Dayandığı Tarihsel Zemin: Türk Milliyetçiliğın Temelleri ve Türk Ocaklarına Giden Süreç

Türk Derneği

Türk Ocaklarına öncü olan ve Türkçülüğü halk arasında yaymak ve korumak maksadıyla çeşitli dernek ve cemiyetler kurulmuştur. Bu kuruluşlardan birincisi Türk Derneği'dir. Türk Derneği, II. Meşrutiyet'in oluşturduğu geçici ve göreceli özgürlük ortamında kurulmuştur. Yusuf Akçura, bu derneği "*Türkçülükte teşkilatlanma devresi*" olarak tanımlamıştır.³ Derneğin kuruluş tarihi tam olarak belli değildir. Ancak derneğin kuruluş nizamnamesi dikkate alındığında, Türk Derneği'nin kuruluş yılı Aralık 1908 olarak kabul edilir.⁴ Yusuf Akçura, Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım Bey, Bursalı Tahir Bey, Korkmaz oğlu Celal, Velet Çelebi Efendi gibi dönemin önemli aydın isimleri Türk Derneği'nin kurucularıdır.⁵

Derneğin Kuruluş Nizamnamesi ise Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Celal Bey, Tevfik Bey ve Ahmet Hikmet Bey tarafından hazırlanmıştır.⁶ Dernek Nizamnamesi 25 Aralık 1908 yılında basılmış ve kuruluş amacı şu şekilde açıklanmıştır; "*Cemiyetin maksadı, Türk Diye anılan bütün Türk kavimlerin, mazi ve*

³ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri; 1928 Yazıları*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 188.

⁴ Türk Derneği Nizamnamesi, (İstanbul: Karabet Matbaası, 1324), 331-332.

⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986), 470-475.

⁶ Viladimir Gordlevsky, *İstanbul'daki Türk Derneğine İlişkin Notlar*, (Moskova: 1912), 2-3.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

haldeki eserlerini, hallerini ve çevrelerini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin arkeolojisini, tarihini, dillerini, halk ve aydın edebiyatını, etnografya ve etnolocyasını, içtimai hallerini ve şimdiki medeniyetlerini, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkarmak, bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel ilim dili olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dengeye gelmesine çalışmak ve inlasını (yazınını) ona göre tetkik etmektir.”⁷ Türk Derneği Nizamnamesinin 8. maddesine göre Necip Asım dernek başkanı, Veled Çelebi ise başkan yardımcısı olmuştur. Dernek üyeleri toplantı yapabilecekleri asıl yerlerine geçene kadar birçok değişik yerde toplantılarını gerçekleştirmişlerdir.⁸

İstanbul’da kurulan Türk Derneği çalışmalarını hızlandırmış ve 1911 yılında yurt içinde ve yurt dışında şubeler açmıştır. Derneğin ilk şubesi Mehmet Masum tarafından Bulgaristan’ın Rusçuk şehrinde açılmıştır. Derneğin ikinci şubesi İzmir’de üçüncü şubesi ise Kastamonu’da açılmıştır. Ülke sınırları dışında açılan ilk şube ise Macaristan’ın başkenti olan Budapeşte’de *Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti* adıyla açılmıştır. Macaristan’da kurulan bu cemiyetin amacı şu şekilde açıklanmıştır; “*Türk Derneği Macar şubesinin maksadı, Macaristan’da lisan-ı Osmanî ve tarih-i Osmaniye ahalinin enzar-ı itinasını celp etmekle beraber Macar müsteşriklerinin ilmi ensal-i milel ve ilmi elsineye dair yazdıkları ve Macarca neşredilen eserlerinin Osmanlılara tarif ve ilam eylemektir.*”⁹ Bu cemiyete üye olabilmek için ise öncelikle Türkçe ve Osmanlıca bilmek şartı bulunmaktaydı.

Türk Derneği bütün çalışmalarını kültürel alanda yoğunlaştırmış ve başlangıçta siyaset ile pek anılmak istememişlerdir. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne bağlı kişilerin derneğe zamanla üye olmaları ve buraya sıklıkla gelip gitmeleri derneği siyaset ile temasını artırmıştır. Zamanla dernek cemiyete bağlı bir kuruluş olarak gösterilmek istenilmiştir.¹⁰ Dernek genel itibariyle dil sorunu ile ilgilenmiş ve Osmanlıcılık ile Türkçülüğü birlikte ele almaktaydı. Gayeleri Osmanlı toplumu içerisinde ortak bir kültürü yaratma çabasına dayanmaktaydı.¹¹

⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa*, 473.

⁸ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, 16.

⁹ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912- 1931*, 17-18.

¹⁰ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri; 1928 Yazıları*, 245.

¹¹ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, 24.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

Türk Derneği, dil konusunda birçok çalışma yapmak istemiştir. Ancak yaptığı çalışmalar sınırlı kalmıştır. 1910 yılında Türk Derneği'nin faaliyetlerine hız kazandırılmak istenilmiştir. İstanbul'a gelen Yusuf Akçura, çalışmalara başlayarak derneği tekrardan eski ihtişamlı zamanlarına getirmek maksadıyla bir kongre toplamaya karar vermiştir. 1910 yılında toplanılması planlanan kongre iki kez ertelenmiş ve ancak 1911 yılında toplanabilmiştir. Derneğin kapatılma tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1911 yılında Türk Yurdu ve 1912 yılında da Türk Ocağı'nın açılması Türk Derneği'nin faaliyetlerine artık devam etmediğini göstermektedir.¹²

Türk Yurdu Cemiyeti

Türk Yurdu Cemiyeti, 31 Ağustos 1911 yılında Mehmet Emin Bey (Yurdakul) öncülüğünde kurulmuş ve Türkçülüğün teşkilatlanmasında önemli bir yere sahip olan ikinci cemiyettir.¹³ Derneğin kurucuları arasında dönemin Türkçü fikirlere sahip yazarları ve Rusya'dan gelen bazı pantürkist aydınlardan müteşekkildi. Bunlar; Ahmet Hikmet Bey (Müftüoğlu), Ahmet Bey (Ağaoğlu), Hüseyinzade Ali Bey (Turan), Yusuf Bey (Akçura), Dr. Akil Muhtar Bey (Özden) gibi dönemde ismi öne çıkan aydınlardır.¹⁴ Mehmet Emin Bey (Yurdakul), Erzurum valiliğine atanınca derginin yönetimini Yusuf Akçura'ya devretmiştir.¹⁵ Çalışmalarına hız veren Türk Yurdu Cemiyeti, Halka ulaşmaya çalışmış ve öğrencilere yardım etme konusu ele alınmıştır. Bu sebeple öğrenciler için pansiyon açma fikri ilk kez konuşulmuştur.¹⁶ Türk Yurdu Cemiyeti, kuruluş amacını şu şekilde açıklamıştır; "*Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın mündericatu göstereceğinden mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.*"¹⁷ Yusuf Akçura tarafından düzenlenen cemiyet programına eklenen maddeler dikkat çekicidir. Maddeler şunlardır;

1. *Risale Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır.*

¹² Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Deölete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, 32.

¹³ Tark Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, C. I.* (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988), 415.

¹⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993), 360.

¹⁵ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Deölete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912- 1931*, 42.

¹⁶ Tark Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, C.I*, 416.

¹⁷ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Deölete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, 44.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

2. *Risale, bütün Türklerce makbul olabilecek bir ideal ortaya koymaya çalışacaktır.*
3. *Risalede Türklerin tanışmaların, iktisat ve ahlakça yükselmelerine ve fen bilgileriyle zenginleşmelerine hizmet eden meozular en ziyade yer alacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir.*
4. *Türklerin birbiriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen ve bilhassa kardeşler arasında sevinç veya kedere sebep olan vakalar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde ortaya çıkan fikir cereyanları kaydolunacak, Türk ırkının muhtelif kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün fertlerine bildirmek için çalışılacaktır.¹⁸*

Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere Türk Yurdu Cemiyeti, Türk milletinin koruyuculuğunu ve Türk ulusçuluğunun savunuculuğunu üstlenmiştir. Ayrıca dil de sadeleşmeyi savunmasına rağmen bu çizginin dışına çıkmıştır. Özellikle de dergiye daha sonra katılacak olan Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin gibi İttihat ve Terakki savunucularının dergide kullandıkları dil tepki toplamıştır. Jeune Turc Gazetesi müdürü Celal Nuri, bu konuyu eleştirmiş ve yeni dil kullanımının cemiyet için gerileme ve çökme dönemine girmekten ibaret olduğunu dile getirmiştir.¹⁹ Türk Yurdu Cemiyeti, 1912 yılında kurulmuş olan bir başka Türkçü kuruluş olan Türk Ocağına devredilmiştir.²⁰ Türk Derneği ve Türk Yurdu gibi kuruluşlar Türk Ocaklarının temelini oluşturmuş ve ocağa fikri, kültürel ve eylemsel zemin hazırlamıştır.

Türk Ocağından Halkevlerine Giden Süreç

Osmanlı Devleti, içte ve dışta izlenen yanlış politikaların yarattığı bunalımların içine sürüklenmiş ve II. Meşrutiyet döneminde yaşanan birçok siyasi olay devletin bünyesinde derin krizler açmıştır. Balkan savaşları neticesinde birçok Müslüman halkın göçe ve katliama maruz kalması gibi durumlar Türkler üzerinde büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Ayrıca Osmanlılık fikrîde toplum içerisinde doğan milliyetçilik akımları ve bağımsız olma düşüncesi ile fiilen son bulmaktaydı.²¹ Türk Ocakları, yaşanan bu kötü durumlar üzerine Türk

¹⁸ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri; 1928 Yazıları*, 234.

¹⁹ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, 44-47.

²⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, 416.

²¹ Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliği'nin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004), 118-119.

toplumunu bir arada tutmak gayesi ile Türkçü aydınlarının kurduğu sivil kuruluş olmuştur.²² Türk aydın gençlerinin burada refleksif olarak ortaya koyduğu Türkçülük düşüncesi en çok askeri tıbbiye mektepleri arasında benimsenmiştir. Bu mektepler vatanseverlik ve bağımsızlık ruhuyla oluşmuş mekteplerdir.²³

Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Mehmet Fuat Köprülü gibi aydınlar Osmanlı devletinin ancak Türkleşerek ilerleyeceğini ve kurtuluşun Türkçülük fikri etrafında birleşmek olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴ Türk Ocakları, Dr. Fuat Sabit'in teklif ettiği Türk Ocağı adı ile kabul edilmiş ve 3 Temmuz 1911' de Türk Ocağı kurulmuştur.²⁵ Ocağın resmen kuruluşu ise 25 Mart 1912'de Tanin gazetesinde yayınlandıktan sonra somut hale gelmiştir.

Türk Ocakları'nın temel amacı, Türk toplumunun sosyal ve kültürel manada ilerlemesi, Türk dilinin gelişmesine katkı sunmak olarak belirlenmiştir. Türk Ocakları talimatnamesinde ocakların amacı şu şekilde açıklanmıştır; "*Cemiyetin maksadı, akvam-ı islamiyenin bir rükne-i mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.*" Türk Ocaklarının talimatnamesinde belirtilen bu amaçlara ulaşmak için de Türk Ocağı adlı kulüpler açılarak dersler, konferanslar, toplantılar, gösteriler düzenleyerek halka ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu Ocakların siyaset ile uğraşmayacağı ve adının siyasi partilerle geçmeyeceği başlangıçta belirtilmiştir.²⁶

Ancak Türk Ocaklarının 1927 yılı kurultayı öncesi Mehmet Emin Erişirgil; "*Şark vilayetlerinde milli vahdeti sağlamlaştırmak, Türk harsını, hakiki ve temiz Türkçeyi neşretmek hususunda ocaklar çok mühim bir faaliyet sahasıdır. Garp vilayetlerindeki ocaklara gelince onlara sarıh olarak verilecek istikamet gençlerin fikri ve bedeni terbiyesine yardım eylemek olmalıdır*" şeklinde bir açıklama yapmıştır.²⁷ Bu açıklamadan hareketle Ocakların Doğu ve Batı arasındaki dil ve eğitim farkının giderilmesinde faaliyetlerinin nasıl farklılık gösterdiği apaçık ortadadır. Türk

²² Nurcan Toksoy, *Halkevleri- Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, (Ankara: Orion Kitapevi, 2007), 19-24.

²³ Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, (Ankara: Kömen Yayınları, 1977), 102.

²⁴ Tarkan Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, C.I*, 434.

²⁵ Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, 102.

²⁶ Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, 152-153.

²⁷ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, 227.

Ocakları, Batı da daha çok beden ve düşünce eğitimi üzerine odaklanırken Doğu vilayetlerinde ve Çukurova, Karadeniz'in bazı vilayetlerinde ise kültürel programların yanı sıra ağırlıklı olarak Türkçe öğretim faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Türk Ocaklarının 1924 yılındaki toplanan kurultayında doğuda sadece 5 tane ocak bulunmaktaydı.²⁸ 1925 yılındaki Şeyh Said ayaklanmasından sonra Atatürk, delegelere hitaben yaptığı konuşma sonrasında Türk Ocaklarının yalnız Batı'da artmasını eleştirmiş ve bu gibi toplumsal ocakların Doğu'da da olmamasının önemini dile getirerek, ayaklanmaların burada sıklıkla vukua gelmesini ocakların eksikliğinden kaynaklanan bir tür ceza olduğuna bağlamıştır.²⁹ Ocaklar Osmanlı Devleti'nin son yıllarında kültürel çalışmalara ağırlık verirken, Cumhuriyet döneminde ise kültür çalışmalarının yanı sıra eğitim ve ideolojik seminer-toplantı faaliyetlerine dönük adımlar atmış ve Cumhuriyet ideolojisi, ilke ve inkılâplar halka benimsetilmesi öncelikli bir vazife olmuştur.³⁰

Türk Ocakları, çalışmaları, Türk milliyetçiliğini savunması, gelen öğrencilere maddi manevi destekte bulunması sebebi ile halkın gözünde büyümeye ve benimsenmeye başlamıştır.³¹ Türk Ocaklarının üst kademe üyelerinin tamamı Atatürk'ün arkadaşları, mebuslar, öğretmenler ve yazarlardan olmuştur.³² Ayrıca bu aydın kesim milli mücadelenin gerçekleşmesinde büyük katkıda bulunmuş ve Atatürk'ün takdirini kazanmış kişilerdir.³³ Türk Ocaklarının yaptığı kültürel çalışmalar Türk toplumu tarafından büyük beğeni toplamış ve Atatürk'ün yaptığı gezilerde halka konuşmalar yapmış ve bu konuşmalarında Türk Ocakları'nı desteklediğini açıkça söylemiştir. Ancak bu ocakların Atatürk devrimlerine karşı olumsuz bakışı, saltanat yanlısı hareket etmeleri, ülke genelinde devrimlere karşı hareket edilmesi, bazı üyelerin faşist ve ırkçı yaklaşımlarından dolayı halkın huzursuz olması Türk Ocaklarının kapatılmasını

²⁸ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, 274.

²⁹ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, 275.

³⁰ İbrahim Karaer, *Türk Ocakları ve İnkılâpları 1912-1931*, (Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989), 154-308.

³¹ Hasan Ferit Cansever, *Türk Ocağının Doğusundaki Sebep ve Saikler*, (Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı, 1993), 9-13.

³² Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk ve Halkevleri, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1974), 67.

³³ Mehmet Salıhoğlu, *Halkevleri Nedir, Ne Değildir, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974), 74.

hızlandırmıştır. Ayrıca Türk Ocakları'nın genel başkanlığını yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Atatürk ve devrimlerine karşı bazı karşıt tavırları Ocakların kapatılmasında etkili olmuş ve halkı tekrar kazanabilmek amacıyla Halkevleri fikri ortaya atılmıştır.³⁴

10 Nisan 1931 yılında olağanüstü kurultaya gidilmiş ve Türk Ocakları merkez heyeti raporlarında Ocakların kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) katılmasına karar verilmiştir. Bununla beraber Ocağın malları da CHP'ye devri oy birliği ile kabul edilmiştir.³⁵ Türk Ocakları kapatılmış ve bunların yerine Atatürk İlke ve İnkılâplarına³⁶ bağlı CHP'nin bir uzantısı olarak hareket eden Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinin açılma tarihi olan 1931'e gelindiğinde Türk Ocaklarının Doğu vilayetlerindeki sayısı toplam 264'e ulaşmıştı³⁷. Bu Ocakların %40'ı ise Doğu vilayetlerinde açılmıştır.³⁸ CHF' ye devredilen 121 Ocak binasının 77'si yerel fırka şubelerine 44'ü ise halkevlerine dönüştürülmüştür. Ocakların kapatılması ve kapatılma sebebi uzun süre tartışma konusu olmuştur. İsmet İnönü, ocakların kapatılmasını teşkilat görevlilerine bağlamıştır. Ancak Hamdullah Suphi bunu yalanlamış ve birçok cemiyetin kapatıldığını, kapatılma sebebinin ise tüm cemiyetleri tek parti emrinde ve bir elde toplamak olduğunu söylemiştir.³⁹ Türk Ocakları, Cumhuriyet ideolojisini halka ulaştırmada eksik kalmış ve halkın terbiyesi tamamlanamamıştı. Ancak ilkelerin halka aktarılması ve Cumhuriyet ideolojisine tehdit oluşturabilecek problemlerin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Halkevleri, halkın eğitimi için 1933 yılında yayımlamaya başladığı Ülkü dergisinde Recep Peker, derginin ve halkevlerinin çıkış noktasını şu şekilde dile getirmiştir; “*karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak.*”⁴⁰

³⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, (İstanbul: Tarihçi Kitapevi, 2018), 101.

³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 1931, ss.1

³⁶ Kasım Bilici, “Andre Mangó'nun Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu” Eserine Tarihsel Açıdan Bir Bakış, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 1, 2020, 125.

³⁷ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, 387-390.

³⁸ François Georgeon, *Osmanlı Türk Modernleşmesi 1900- 1950*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 65.

³⁹ Ahmet Cemil Ertunç, *Cumhuriyet'in Tarihi- Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 285.

⁴⁰ Bülent Varlık, “Ülkü: Halkevi Mecmuası,” *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm*, Cilt 2, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 268.

Kemalist ilkeler, CHP'nin 1931 yılında gerçekleştirdiği büyük kongrede kabul edilmiş ve altı ok son şeklinde ideolojik bir argüman halini almıştır. Bu kongre ile beraber Halkevlerinin kurulması kararı da alınmıştır. Halkevleri bazı aydın kesim tarafından birer kültür kurumu olarak değerlendirilmişken diğer kesimlerce de Cumhuriyet'in kurulması ile beraber getirilen yeniliklerin ve devrimlerin halk arasında yayılmasını ve kabul edilmesini sağlayacak kurumlar olarak nitelendirilmiştir. Halkevleri hakkındaki bilgilere geçmeden önce halkçılık kavramının anlaşılması ve yeni Türkiye'de ki evrelerini incelemek bu konu için yararlı olacaktır.

Halkçılık, zaman içerisinde farklı şekillerde yorumlanmış bir kavramdır. Bu kavram hem devlet karşıtı bir hareket olarak ele alınmış hem de devletlerin kendi yasallığını koruyabilme maksadıyla kullanılmıştır. Bu kavramı savunan devletler elitist bir toplum yaratmaya çalışmışlardır. Halkçılık, Cumhuriyet döneminde ideolojik bir kavram olarak ortaya çıkmış bir kavram olmamakla birlikte Jön Türklerin, 1908 devrimini oluşturan süreçte Abdülhamit'e karşı oluşturdukları bir kavram da olmuştur.⁴¹ Türkiye'de ortaya çıkan halkçılık fikri ise Rusya'nın Narodnik hareketinden ve Fransa'nın dayanışmacılık akımından esinlenmiştir. Türkiye'deki halkçılık hareketi ilk başlarda Rusya'daki Narodnik hareketine yakınken, Ziya Gökalp bu kavramı daha çok Fransız dayanışmacılık kavramına yakın hale getirmiştir.⁴²

Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi aydın isimler II. Meşrutiyet döneminde Türkçü ve halkçı özellikleriyle öne çıkan önemli isimler arasındadır. Bu iki isim Türk Yurdu ve Halka Doğru adlı dergilerle kendi düşüncelerini anlatmışlardır. Cumhuriyet'in kurulması ile beraber getirilen yeniliklerin ve Kemalist ideolojinin halka aktarılması, benimsetilmesi ve tek ülkü etrafında toplanılması gerekiyordu. Kemalist ideolojiye göre halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi öncelikli bir sorun idi ve halkın Cumhuriyet rejimine tehdit oluşturmaması için bilgilendirilmesi ve terbiye edilmesi gerekiyordu. Bu sebeple 1867 yılında kurulmuş olan ve bu tarihten itibaren Macaristan'da faaliyet gösteren Uranya Cemiyeti, Milli Kültür Cemiyeti, Amele Cimnazları, Çiftçi dernekleri gibi

⁴¹ Asım Karaömerlioğlu, *Tek Parti Döneminde Halkçılık*, "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Kemalizm, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 273.

⁴² İlhan Tekeli, "Türkiye'de Halkçılık", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt-7*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 55.

kuruluşlar araştırılmış ve kurulan yeni Türkiye'yi, ilke ve inkılapları halka aktararak halkın terbiyesi çözülmeye çalışılmıştır.⁴³

Cumhuriyet'in ilanından sonra yönetimde ve halk üzerinde büyük değişimler meydana gelmiş ve yüzyıllardır devam eden bazı siyasi ve kültürel alışkanlıklar bir anda değiştirilmeye, halkın ayak uydurması beklenmiştir. Savaşlardan sonra halkın üzerindeki sorumluluklar yeni vergiler ve bir türlü yakalanamayan ekonomik istikrar sonucunda devlet ile halk arasında kopukluklar meydana gelmiştir. Halkı karşısına almak istemeyen devlet büyükleri, siyasi ve ideolojik bir yapı olan Halkevlerini açma kararı almıştır. Bu kurumlar ile halka ulaşmaya çalışılmış, halkı siyasi ve ideolojik açıdan eğitmeye çalışılmıştır.⁴⁴

Türk Ocakları, CHP'ye muhalif bir hareket odağı olduğu ithamıyla kapatılmış ve onun yerine Kemalist ideolojiyi toplum arasında yaymak ve oturtmak için CHP'nin 1931 yılında toplanan kongresinde Halkevlerinin açılması kararı alınmıştır.⁴⁵ Halkevlerine benzer kurumlar tüm dünyada bulunmaktaydı. Almanya ve İtalya gibi ülkelerin yanı sıra demokratik ülkelerde de halkevlerine benzer örgütler bulunmaktaydı.⁴⁶ Vildan A. Savaşır, Halkevlerinin kuruluşunda görevlendirilmiş ve bu konuda çalışmalar yapması istenmiştir. Vildan A. Savaşır, Çekoslovakya'da bulunan Sokolları araştırmış ve Türk Ocağında yaptığı konuşmasında bu okullardan bahsetmiştir. Bu konuşmayı radyodan dinleyen Atatürk, Vildan A. Savaşır'ı aramış ve yapılacak çalışmalara hazır olmasını isteyerek Halkevlerinin kuruluşu ile ilgili ilk ışıkları yakmıştır.⁴⁷ Halkevlerinin kurulması görevi Reşit Galip'e verilmiştir. Reşit Galip dönemin önemli aydın ve siyasi isimlerinden olan; Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Vildan A. Savaşır, Cevdet Nasuhi ve İsmail H.Tökin ile beraber Ankara Türk Ocağı binasında bir toplantı düzenlemiş ve burada bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyona halkevlerinin ana tüzüğü oluşturma görevi ile yetkilendirilmiştir.

Devlet ile toplum arasındaki bağı güçlendirmek, temel ilke ve inkılapları anlatmak, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlamak ve ulusal bir kimlik

⁴³ CHF Halkevleri Talimatnamesi, (Ankara: Hakimet-i Milliye Matbaası, 1934), 4.

⁴⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, (İstanbul: Tarihçi Kitapevi, 2018), 75.

⁴⁵ Mahmut Goloğlu, *1923 Türkiye Cumhuriyeti*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972), 9.

⁴⁶ Neşe Gürallar Yerlikaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1972), 70.

⁴⁷ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, (İstanbul: Tarihçi Kitapevi, 2018), 109.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

yaratmak amacıyla açılan Halkevleri⁴⁸, Cumhuriyet ideolojisini halka aktarmak, inkılâpları yaymak ve modern bir toplum oluşturmak için ilk başta 14 ilde (Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana) halkevleri açılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkasının yan kolu olarak çalışan bu kurumların sayısı 1950 yılına kadar 478'e ulaşmıştır. Bu kurumların küçüğü olan Halk odalarının sayısı ise 4.332'ye ulaşmıştır.⁴⁹ CHF'nin bir uzantısı olarak faaliyet yürüten halkevleri, halkı sosyo-kültürel yönden geliştirmenin yanında Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılığı amaçlamıştır. Halkevleri dokuz şube etrafında şekillenmiş ve herkese açık olmuştur. Bu kurumlara kayıt olan gençler, Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde eğitilerek bilinçli bir toplum yaratılmaya çalışılmıştır. Halkevlerinin bu dokuz ana şubesi;

1. Dil; Edebiyat ve Tarih
2. Güzel Sanatlar
3. Temsil şubesi
4. Spor şubesi
5. İctimai (sosyal yardım) şubesi
6. Halk Dershaneleri ve kurslar şubesi
7. Kütüphane
8. Köycülük
9. Müze ve sergi şubeleridir.⁵⁰

Bu şubelerin hepsi kendi alanında çalışmalar yapacak ve kültür seviyesi yüksek yeni bir ulus yaratma yolunda ilerleyecekti. Bu şubelere gönderilen talimatlar ile Türk dili ve tarihi araştırılacak, Türk milletinin kökleri, savaşları, kurdukları devletleri, göçleri, etkiledikleri medeniyetler, tarihi şahsiyetler halka anlatarak

⁴⁸ Neşe Gürallar Yerlikaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1972), 70.

⁴⁹ CHP, *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri 1932-1951-1963*, (İstanbul: CHP İstanbul Gençlik Kolları Yayını, 1963), 12.

⁵⁰ CHP, *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1934, 31.

milli bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵¹ Ayrıca herhangi bir yerde Halkevinin açılabilmesi için bu faaliyet kollarından en az üçünün olması şartı vardı. Maddi imkânı olmayan yerlerde ise bu kurumların küçük versiyonu olan Halkodaları açılmıştır. Cavit Orhan Tütengil (1971) *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları* adlı yapıtında köylerde açılan halkodalarının ve halkevi köycülüğünün aydınların köyde yaptıkları piknik gezintisinden ibaret olduğunu dile getirmiştir.(s.87). Bu kurumların ekonomik yardım ve desteği ise kuruldukları bölgenin parti örgütü tarafından karşılanmıştır. Resmi bir yapıya sahip olmadıkları için yardım toplayamamışlardır.⁵² Ancak balo, gösteri ve yayınlardan gelen gelirler Halkevlerine verilmiştir.⁵³

Kemalist kadro, bu kurumlarla cehaleti ortadan kaldırmayı ve modern, geleneklerden uzak modern/muasır bir toplum yaratmaya çalışmıştır. Bu durum Hasan Rıza Soyak'ın anılarında şu sözlerle belirtilmektedir; "... *Halkevlerini yaşlı veya genç fedakâr ve idealist aydınlar idare edeceklerdir. Oralari, kızı, kadını ve erkeğiyle bütün vatandaşların samimi bir hava içinde, hep beraber, el ele çalışıp eğleneceği, Türk cemiyetinin yeni ve ileri hayatının kökleşip olgunlaşacağı yerler olacaktır. Aynı zamanda gençlik kahvehanelerden, meyhanelerden ve avarelikten kurtarılacaktır.*"⁵⁴ Karpat'a göre, Türk Ocakları ve Halkevlerinin kurulmasındaki temel amaç ortak bir kültür yaratmak ve Cumhuriyet rejiminin milliyetçi laik düşüncelerini halka öğretmekti.⁵⁵

Türkçeyi Bilmemek Serencamı: Muş, Bitlis ve Bingöl'de Halkevlerinin Uygulamaları

Halkevleri, Cumhuriyet döneminin önemli ideolojik araçlarından biri olmuş ve Kemalist ideolojinin halka benimsetilmesinde ve yeni bir kimlik yaratmada etkili

⁵¹ Özgür Şahap Varnalı, "Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları", (İstanbul: *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2008), s. 146-154.

⁵² Necmi Çelik, "Türkiye'de Tek Partili Dönemde Siyasal Bütünleşme ve Siyasal Davranışın Oluşumu Sürecinde Halkevlerinin İşlevi", (İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 1986), s. 42.

⁵³ CHP, *Halkevleri Teşkilat Talimatnamesi*, (Ankara: Ulus Basımevi, 1940), 7.

⁵⁴ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2005), 457-458.

⁵⁵ Kemal H. Karpat, "The People Houses In Turkey", *Establishment And Growth: The Middleast Journal*, Cilt- 17, Sayı: 1-2, 1963, 55.

olmuştur. CHP Halkevleri öğreneğinde halkevlerinin kuruluşu; “*Cumhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek*” şeklinde açıklanmıştır.⁵⁶ Cumhuriyet rejiminin kurucuları nüfusun büyük bölümünün okuma-yazma bilmemesinden ve eğitim seviyesinin düşük olmasından kaygılanıyordu. Çünkü bu durum Türkiye’nin çağdaş dünya da kendine yer bulmasına engel oluyordu. Ayrıca daha önce kurulmuş olan Türk Ocaklarının halkı rahatsız eden uygulamaları Kemalist ideolojinin geleceğine tehdit oluşturduğu gerekçesiyle kapatılmış, onun yerine Kemalist ideolojiye sadık, Cumhuriyet rejimini halk arasında yayacak ve benimsetecek kurumlar olan halkevleri kurulmuştur. Türkçeyi ve Türk kimliğini halka öğretirken de daha hassas davranmışlardır. Şükrü Kaya, halkevlerinin kuruluşunu şöyle açıklamıştır; “*Halkevleri Atatürk devrimlerinin ilkelerini halka yaymak, bunları geliştirmek ve kök salmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu anlamda onları devrimi yayan ve koruyan kültür evleri olarak adlandırabiliriz.*”⁵⁷ Ancak İsmet İnönü ise halkevlerinin siyasi bir kurum olmadığını ve daha çok toplumsal ve kültürel bir kurum olduğunu dile getirmiştir⁵⁸. Bu doğrultuda ülke genelinde toplam 478 Halkevi ve 4.322 Halkodası açılmıştır.⁵⁹

Halkevlerinin eğitim ile ilgili en önemli faaliyetleri Kürt ve Arap nüfusun yoğun olduğu Doğu, Güneydoğu ve Çukurova vilayetlerinde yoğunlaşmaktaydı. Bu bölgeler hakkında hazırlanan birçok raporda burada bulunan yerli halk arasında Türkçenin yaygınlaştırılması ve Kemalist ideolojinin halk arasında oturtulması için Halkevi ve Halkodalarının açılmasının gerekli olduğu vurgusu yapılıyordu. Ayrıca Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi, Türkçenin yaygınlaştırılması için konferanslar, tiyatrolar ve kurslar düzenleniyordu. Kürtlerin medenileşmesi ve Türkleştirilmesi bu yol ile yapılıyordu. Kemalist kadronun Kürt nüfusu hakkındaki düşünceleri belliydi ve genellikle bunu medeniyet kelimesi ile gizliyorlardı. Cumhuriyet gazetesinin 13 Temmuz 1930 yılındaki bir yazısında dönemin aydın kesiminin ve Kemalist kadronun Kürtler hakkındaki emel ve düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır. “...*Bunların alelade hayvanlar gibi basit sevk-i tabilerle işleyen his ve dimağlarının tezahürleri ne kadar kaba hatta abdalca*

⁵⁶ CHP, *Halkevleri Öğreneği*, (Ankara: Ulus Basımevi, 1935), 3.

⁵⁷ Şükrü Kaya, “Halkevlerinin Açılış Konferansı”, *Ülkü Dergisi*, 11, Sayı 61, 1968, 9.

⁵⁸ İsmet İnönü, “Yeni Halkevleri Açma Nutku”, *Ülkü Dergisi*, 5, Sayı 25, 1935, 2.

⁵⁹ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2002), 61.

düşündüklerini gösteriyor. Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve yamyamlardan hiç farkı yoktur.”⁶⁰

Kürtler için genellikle vahşi, barbar, dağlı gibi kelimeler kullanan radikal Kemalistler yeni bir ulus inşa etmek istiyorlardı ve bunun önündeki en büyük engel Türkçe konuşmayan ve modernleşme noktasında geri kalmış iller teşkil etmekteydi. Bu zaman zarfında Yusuf Mazhar, Kürtler hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getiriyordu; *“Bunlar –tarihin şehadeti ile sabittir ki- Amerika’nın kırmızı derililerinden fazla kabiliyetli oldukları halde ziyadesiyle hunhar ve gaddardırlar. Dessas ve bedii hislerden, medeni temayüllerden tamamıyla mahrumdurlar. Bunlar asırlardan beri ırkımızın başına bela kesilmiştiirler.”⁶¹* Aslında farklı toplumsal tabakalar ve gruplar arasında toplumsal yönden gelişmiş ve bütünleşmiş bir toplum yaratılmaya çalışılıyordu ve çözüm olarak ülkedeki farklı etnik yapıya sahip insanların eğitilerek terbiye edilmesi, medenileştirilerek çağdaş yaşama katılması amaçlanıyordu.

Kolektif bir kimlik yaratmak amacıyla ülkenin dört bir yanında açılan Halkevleri, ülkenin eğitim ve kültür seviyesini yükseltmek için Vilayeti Şarkiye denilen Doğu vilayetlerinde de açılmıştır. Bingöl, Muş ve Bitlis Halkevleri bu doğrultuda açılan Halkevleri olmasının yanında, burada bulunan farklı etnik yapıya sahip olan yerli halka Türkçe öğretmek ve Türkleştirerek medenileştirmek amaçlanmıştır.

Bingöl Halkevi, Recep Peker’in radyodan yaptığı konuşma ile 1936 yılında açılmıştır.⁶² Ancak bina problemi nedeni ile 1 Haziran 1936 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bingöl Halkevi, ilk olarak dört şube ile faaliyetlerine başlamış, 1941 yılında yedi şubeye, daha sonra dokuz şubeye çıkarılmıştır. Bu şubelere üye olanların 12’si Temsil Şubesinde, 23’ü Spor Şubesinde, 49’u Halk Dershaneleri Şubesinde ve 101 üye de Köycülük Şubesinde bulunmaktaydı. Kadınlar sadece Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesine üye olabilmıştır.⁶³ 1941 yılında bu şubelere üç şube daha eklenerek yedi şube oluşturulmuş ve bu şubelerin hepsine yeni üye kayıtları yapılmıştır.⁶⁴

⁶⁰ Cumhuriyet, 13 Temmuz 1930, 4.

⁶¹ Cumhuriyet, 20 Ağustos 1930, 3.

⁶² Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, (İstanbul: Tarihiçi Kitapevi, 2018), 21-443.

⁶³ CCA, 490.1.0.0.982.807.1

⁶⁴ CCA,490.1.0.0.1008.889.2

Tüm halkevlerinde olduğu gibi Bingöl Halkevinde de üzerinde önemle durulan şubelerin başında Dil ve Edebiyat şubesi gelmekteydi. Bu şube ile özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yerli halk arasında Türkçeyi yaymak ve okuma-yazma öğretmek amaçlanmıştır. Bu amaçla yeni Türkiye Cumhuriyeti ile beraber getirilen yenilikler ve Kemalist ilke ve inkılaplar halka benimsetilmeye çalışılmıştır.⁶⁵ CHP Bingöl Milletvekili Necmeddin Sahir Silan 11 Aralık 1940 yılında CHP Genel Sekreterliğine sunduğu “ *Bingöl Vilayeti İşlerine Dair Görüşler ve Düşüncüler*” adlı raporunda, halk arasında dağ Türkçesinin konuşulduğunun, halkın okuma yazma bilmediğini ve % 80’inin Türkçeyi konuşmaktan mahrum olduğunu vurguluyordu. Ayrıca halk arasında Türkçenin konuşulması ve yaygınlaştırılması için kursların açılması önerisinde bulunuyordu.⁶⁶

Halkevlerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaptığı en önemli çalışma, buradaki yerli halk arasında Türkçeyi yaygınlaştırmak ve bölgede konuşulan Kürtçe ve Arapça gibi dillerle mücadele etmektir. Özellikle, Dil Edebiyat Şubesi, Köycülük Şubesi ve Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. Bu noktada Cemil Uybadın’ın sözleri dikkat çekicidir. Uybadın, doğuda alınması gereken önlemleri şu şekilde sıralamaktadır;“... *Doğu bölgesi gerçekte Kürtçülüğün etkisi altındadır. Burada yaşayanlar dillerine ve milletlerine bağlıdırlar. Buradaki aydınların hepsi Kürt milliyetçisi. Kürt idealinin ve hareketinin bilinçli bir biçimde yok olmasına çalışmalı ve bu düşüncelerin Fırat’ın batısına yayılmasını önlemeliyiz. Bölge, eğitimin güçlü bir biçimde örgütlenmesi, ocaklar, spor, gençlik grupları, basın, okullar, tiyatro, halkın ulusal duygularını yansıtan ulusal ve genel oyunlar yoluyla savaş alanına dönüştürülmeli ve Türk gelenekleri güçlendirilmelidir.*”⁶⁷

Bingöl Halkevi kurulduğu ilk yıl 154 üyeden oluşmaktaydı. Bu sayı zamanla artmış ve aynı yıl içerisinde 215’e yükselmiştir. Bu üyeler arasında işçi, çiftçi,

⁶⁵ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevlere 1932-1951*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002), 80.

⁶⁶ Tuba Akekmekçi- Muazzez Pervan, “ *Doğu Sorunu*” *Necmeddin Sahir Silan Raporları 1939-1953*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 76-79.

⁶⁷ Mehmet Bayrak, *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri: Gizli Belgeler- Araştırmalar- Notlar*, (Ankara: Özge Yayınları, 1993), s.460-475.

tüccar, öğretmen ve avukat bulunmaktaydı. 1941 yılına gelindiğinde ise üye sayısı 2 kadın olmak üzere toplam 280 üye olmuştur.⁶⁸

Bingöl Halkevi başkanı Arif Doğan Genç, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği 6 Şubat 1940 tarihli yazısında Temsil Şubesi'nin düzenlediği piyeslerde kadın rollerinin olduğunu ve bölgede kadın rollerini yapacak kimsenin bulunmamasından dolayı sıkıntılar yaşandığını dile getirmiştir. Ayrıca daha sonra gönderilecek olan oyunlarda kadın rolü olmasını istemiştir. Genç'in bu isteğine Erzurum milletvekili Ahmet F. Tüzer, CHP Genel Sekreterliği adına 29 Şubat 1940 yılında cevap yazmıştır. Ahmet F. Tüzer, sahnelenen oyunlarda kadınlı veya kadınsız gibi bir durumun söz konusu olmayacağını ve repertuar dışına çıkılmamasını söylemiştir.⁶⁹

Dil ve Edebiyat Şubesi, farklı etnik yapıdaki halka Türkçeyi öğretmek ve kültürlü hale getirmek amacıyla çalıştığı için Halkevleri yöneticileri bu şubeye büyük önem vermekteydi. Bu bağlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu dâhil olmak üzere ülkenin dört bir yanında Türkçe öğretmek amacıyla Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ve Türkçe okuma-yazma kursları açılmıştır. Türk dili için bilimsel çalışmalar yapılmış ve konferanslar düzenlenmiştir.⁷⁰ Bu Şube ile Ulus-devlet Kemalizm halka benimsetilmeye çalışılmıştır.⁷¹

Bingöl Halkevinde 24 Ağustos 1938 yılında Dil Bayramı kutlanmış ve Öğretmen Hanifi Özben, burada toplanan halk ve memurlara Türk dilinin önemini vurgulayan bir konferans düzenlenmiştir⁷². Bingöl Halkevi, 1947 yılında Temsil Şubesine getirilen film makinesi ile halka kukla ve Karagöz oyunlarının yanında eğitici-öğretici filmlerde perdelenmiştir.⁷³ Temsil Şubesinde sahnelenen Tiyatro oyunları ve filmler CHP ve Halkevleri yöneticilerinin izni ile sahnelenmiştir. Ayrıca Temsil Şubesinde düzenlenen bu kültürel aktiviteler tamamen CHP'nin ideolojisi ile iç içedir. Bu şubede gösterilen filmler ve Tiyatro oyunları milli

⁶⁸ CCA, 490.1.0.0.844.3

⁶⁹ CCA, 490.1.0.0.953.691.2

⁷⁰ CCA, 490.1.0.0.971.755.2

⁷¹ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, 80-81.

⁷² Güneş Şahin, "Van Halkevi ve Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.52, (2012), s. 99.

⁷³ Savaş Sertel, "Bingöl Halkevi ve Faaliyetleri", *Tarih Gelecek Dergisi*, C.2, S.1, (2016), s. 62.

değerler vurgulanmıştır. CHP'nin Temsil Şubesi ile oluşturduğu “ Sinema Teşkilatı”, Türkçeyi öğretmek için bir çeşit propaganda aracı olmuştur.⁷⁴

Halkevinin Türkçeyi yaygınlaştırmak için büyük uğraşlar verdiği bir diğer doğu vilayeti de Muş'tur. Muş Halkevi, bölge idarecilerinin ve bölge halkının katılımı ile 23 Şubat 1934 yılında açılmıştır. Elazığ valisi Tevfik Sırrı Gür'ün 1935 yılında Muş'a atanmasıyla Muş Halkevi önemli çalışmalar yapmıştır. Gür, bazı devlet binalarını inşa ettirmek için şehirde bulunan mezarlığı yıktırması ve şehrin bayındırlık sıkıntılarını gidermeye çalışmıştır.⁷⁵

Bitlis Bölge Müfettişliği, 11 Ağustos 1941 yılında Muş Halkevi hakkında hazırladığı raporda Muş Halkevi ve Tevfik Sırrı Gür hakkında övgü ile bahsetmiştir. Halkevinin bölgeye medeniyeti getirdiği önemle vurgulanmıştır. Gür, kütüphane olarak kurulmuş olan binayı 2000 lira ile halkevine devrini sağlamıştır. Bina içerisinde konferans salonu, okuma odası, müze odası ve başkanın çalışma odası mevcuttur. Ayrıca gençlerin sportif faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için voleybol ve futbol sahası da vardır.⁷⁶ Çünkü Kemalist iktidar zihin gelişimine önem verdiği gibi beden gelişimine de önem vermiştir.

Halkevleri Müfettişi Kemal Güngör, CHP Genel Sekreterliğine 11 Kasım 1940 yılında bir rapor göndermiş ve bu raporunda Muş, Bitlis gibi yerlerde Kürtçe konuşulduğunu ve bu durum için iş birliği yapılarak Türkçenin yaygınlaştırılması gerektiğini ve yabancı nüfuzunu kaldırma konusunda karar alınması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁷

Halkın terbiye edilmesi ve muasır medeniyetler seviyesine çıkarılması Halkevlerinin en önemli amaçlarından biriydi. Bu yüzden halkevlerinin kapısı herkese açıktı. Halkevlerinin asıl sahipleri ise buradaki memurlardır.⁷⁸ Muş Halkevi, il encümen üyesi Kamil Kotan ile 23 Şubat 1936 yılına kadar açılışını

⁷⁴ Özde Çeliktemel Thomen, “Halkevlerinde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Sinema, Eğitim, Propaganda 1923-1945”, *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.2, (2015), s.52-23.

⁷⁵ İrşad Sami Yuca, “ Muş Halkevi ve Faaliyetleri”, *The Journal Of Academic Social Science Studies- JASS*, S.35, (2015), 227.

⁷⁶ CCA,490.1.1001.868.1

⁷⁷ CCA, 490.1.1487.65.1

⁷⁸ Yuca, a.g.m., 227.

gerçekleştirmiştir. İlk başta beş şube ile çalışmalarına başlamıştır. Bu şubeler; sosyal yardım şubesi, temsil şubesi, köycülük şubesi müze-sergi şubesi ve kütüphane ve yayın şubeleridir. Halkevinin yönetim kurulu ise şehrin bilinen ailelerinden oluşmuştur.⁷⁹

Muş Halkevi çalışmalarına tüm hızıyla devam etmiş ve 1938 yılında Ar şubesini, 1940 yılında Dil-Edebiyat ve Tarih, Spor ve Halk Dershaneleri Şubesini açarak dokuz şubeye ulaşmıştır.⁸⁰

Türkçeyi yaygınlaştırmak ve vilayet halkını Türkleştirme çalışmaları Halkevlerinin birinci vazifesiydi. Buna bağlı olarak toplumsal açıdan geri olan bölge halkının bilgi düzeyini arttırmak için Muş Halkevine kitap ve yayın yardımı yapılmıştır.⁸¹ Muş Halkevinin 1934 yılında Kütüphane ve Yayın şubesinde 400 kitaplık bir okuma odası açılmıştır. Bu sayı 1935 yılına gelindiğinde 1000 tane olmuştur. Ayrıca bu sayı 1945 yılına kadar artmış ve 2593 kitaba ulaşmıştır.⁸² Son olarak, tek parti döneminde Kemalist iktidarın Türkçe ve Türkleştirme çalışmalarını yoğunlaştırdığı bir diğer vilayette Bitlis'tir. 23 Şubat 1934 yılında açılan Bitlis halkevi; Dil, Tarih ve Edebiyat, Spor, Kütüphane ve Neşriyat şubeleri ile faaliyetlerine başlamıştır. ⁸³ Bu şubelere daha sonra Köycülük Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi ve Temsil Şubesi eklenerek Halkevinin faaliyetleri arttırılmıştır.⁸⁴ TBMM Birinci Dönem Bitlis Milletvekili ve CHP İl İdare Kurulu Başkanı Arif Özdemir yapılan seçimle Bitlis Halkevi başkanı olarak seçilmiştir. ⁸⁵ Özdemir, 22 Mart 1934'te CHP Genel Sekreterliğine halkevinin açıldığına dair bir mektup yazmış ve mektubunda şunları kaleme almıştır; *"Evimiz komite şubeleri faaliyete başladı. Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinde talimattaki şeraite uygun olarak sıraya bırakılmış olan konferanslardan birincisi 16 Mart 1934 Cuma günü ümera, zabitan, memurin ve halk muvacehesinde verilmiştir. Bundan sonra her hafta Cuma günlerinde konferanslara devam edilecektir."*⁸⁶

⁷⁹ CCA,490.1.973.765.2.1

⁸⁰ CCA, 490.1.973.765.2.7

⁸¹ CCA, 490.1.1001.868.1

⁸² Nurcan Toksoy, *Halkevleri- Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, 400-406.

⁸³ Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, :Ulus Basımevi, Ankara,1935. S.23

⁸⁴ CCA,490.1.1121.89.2.

⁸⁵ CCA, 490.1.1672.837.1.

⁸⁶ CCA,490.1.919.579.3.

CHP Genel Sekreterliği'nin Özdemir'in bu mektubuna cevabı şöyle olmuştur; *"Halkevimizin ilkö yoluunda çalışmaya başladığını bildiren mektubunuzu memnuniyetle okuduk. İçten gelen bir heyecan ve gayretle milli kültür seviyemizin yükseltilmesi için halkevlerinin yüklendiği vazifenin kutsiyet ve ehemmiyeti göz önünde bulundurularak daima aynı heyecan ve aynı tazeliikle bu çalışmaların devamını bekliyoruz."*⁸⁷ Milli kültür seviyemizin yükseltilmesi cümlesindeki anlam, Halkevi yöneticilerinin çalışmalarına hız vererek buradaki yerli halkı medenileştirerek Türkleştirmekten ibarettir. CHP Genel Sekreteri Mahmut Şevket Esendal; Elazığ, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Urfa Antep, Maraş ve Malatya ya yapmış olduğu şark vilayetleri gezisinde bir rapor hazırlayarak CHP Genel Sekreterliğine sunmuş ve raporda parti teşkilatının eskiliğinden yakınarak şunları dile getirmiştir;

"Parti teşkilatını taşımaya elverişli olmayışı vilayetlerden kazalara ve nahiye ve köylere doğru indikçe, okuyup bilenlerin azlığı değil ya, Türkçe dilini bilir insanların bulunamamasından ileri gelmiş olsa gerektir. İş böyle olunca parti kurumundan önce kültür kurumu olan halkeveleri açmak ve dil ve bilgi yayımı için çalışıldığını istemek çok doğrudur. Bende bu gezintide her uğradığım doğru halkevinde dil öğretim işlerine genişlik vermelerini istedim durdum."

Mahmut Şevket Esendal, raporun devamında ise bölgenin Kürtleştiğini ve çarşı pazarlarında Kürtçe konuşulduğunu ifade etmiştir. ⁸⁸ Ayrıca Mahmut Şevket Esendal'ın Halkevlerinden hem kültür kurumu olarak bahsetmesi hem de bölgede Türkçeye ağırlık verilmesi gerektiğini söylemesi dikkat çekicidir.

Arif Özdemir, Halkevi başkanlığını 26 Nisan 1936 yılına kadar sürdürmüştür.⁸⁹ Bu tarihten itibaren Arif Özdemir'in yerine Hasan Fehmi Suerden getirilmiştir. Hasan Fehmi Suerden'in başkanlığında müsamereler düzenlenerek halka milli birlik duygusu aşılarmaya çalışılmıştır. ⁹⁰

Bitlis Halkevi Başkanlığına, Hasan Fehmi Bey'den sonra Rıfat Şahinbaş getirilmiş ve Rıfat Şahinbaş Türkçe eğitimi konusundaki çalışmalarına hız kazandırarak şube ve üye sayısının artmasına öncülük etmiştir. ⁹¹ Bitlis Halkevi Başkanlığı'na

⁸⁷ CCA, 490.1.919.579.3.

⁸⁸ CCA, 490.1.571.2274.1.

⁸⁹ CCA, 490.1.971.755.3.

⁹⁰ CCA,490.1.982.807.2.

⁹¹ CCA, 490.1.982.807.2.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

daha sonra sırasıyla Vali Hulusi Devrimer,⁹² Ortaokul Müdürü Nedim Erkut,⁹³ Nedim Erkut'un tayininin çıkması nedeniyle halkevi başkanlığına 1 Mart 1942 yılında Ortaokul Matematik Öğretmeni Emin Erdemli getirilmiştir. Bu dönemde Dil-Edebiyat Şubesinde 25, Güzel Sanatlar Şubesinde 28, Temsil Şubesinde 60, Spor Şubesinde 95, Sosyal Yardım Şubesinde 39, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesinde 26, Kütüphane ve Yayın Şubesinde 30 ve Köycülük Şubesinde 78 üye bulunmaktadır.⁹⁴

Kemalist kadronun, Halkevleriyle ulaşmaya çalıştığı Türkçenin yaygınlaştırılması ve bölgenin Türkleştirilerek Kürtçeden arındırılması emeli, Dil, Tarih ve Edebiyat, Temsil ve Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ile gerçekleştiriliyordu. Bu şubelerde düzenlenen konferanslar, müsamereler ve tiyatro oyunlarıla “ Milli Birlik” düşüncesi bu yolla halka zerk ediliyordu.⁹⁵ Temsil Şubesi'nin düzenlediği tiyatro oyunlarında halkın muhafazakâr yapısından dolayı kadın rollerinde sıkıntı yaşamıyordu.⁹⁶ Reşat Nuri Güntekin, Temsil Şubesinde düzenlenen Tiyatro oyunlarını eleştirmiş ve amacın sadece oyun oynamak olmadığını ve temiz Türkçenin kullanılarak halkın eğitilmesinin amaçlandığını dile getirmiştir.⁹⁷

SONUÇ

Halkevleri, erken cumhuriyet döneminde Kemalist ideolojinin en önemli ideolojik aygıtlarından biri olarak faaliyetlerini sürdürmüş ve Anadolu'da yeni bir ulusal kimlik yaratmaya çalışmıştır. Türk Ocaklarının devamı olan bu kurumlar, Kemalist İlke ve İnkılâplar doğrultusunda eğitilmiş ve kolektif bir toplum yaratmaya çalışmıştır. İlke ve inkılâpların halk arasında kabul görmesi için küçük bir aydın grubu ülkenin her yerine gönderen iktidar, Halkevlerinin çıkarmış olduğu dergi ve dokuz alt şubesi ile bilgi ve haberleşme ağı oluşturmuştur. Halkevleri, bu aydın grup ile halkı buluşturmak, aydınlara halkın milli kültür ve değerlerini göstermek ve halk arasında Cumhuriyet rejimini ve laik düşünceleri öğretmeyi amaçlamıştır. Halkevleri, bu amaca ulaşmak için tüm

⁹² CCA, 490.1.1995.845.1.

⁹³ Yurt Yolu, 23 Şubat 1942

⁹⁴ CCA, 490.1.993.845.1.

⁹⁵ CCA, 490.1.995.845.1.

⁹⁶ CCA, 490.1.1006.882.1.

⁹⁷ Nurhan Karadağ, “1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları”, *Tiyatro Çalışmaları Dergisi*, S.8, (1998), s.150.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

kültürel alanlarda çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarını dokuz kolda toplamıştır. Bu çalışma kolları; Dil, Tarih ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Görsel Sanatlar, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Müze ve Sergi Şubeleridir. Konferanslar, filmler, tiyatro oyunları ile resmi ideoloji halk arasında yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Hiç şüphesiz ki Türk milliyetçiliğinin temelleri üzerine inşa edilen Halkevlerinin en önemli faaliyet alanı Kürt ve Arap nüfusun yoğun olduğu vilayeti şarkiye denilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri yer almıştır. Muş, Bitlis ve Bingöl Halkevleri de Türkçenin yaygınlaştırılması ve Cumhuriyet rejiminin halk arasında kabul görmesi için çalışmıştır. Bölge hakkında hazırlanan birçok raporda Kürtlerin medenileştirilmesi ve Türkleştirilmesi için Halkevlerinin öneminden söz ediliyordu. Bölge halkının muhafazakâr olması, eğitim seviyesinin düşük olması ve nüfusun büyük bölümünün kırsal alanda yaşaması bölgede kurulan Halkevleri ve Halkodalarının başarısız olmasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- CCA., 490. 1.1142.6.2
- CCA., 490. 1.844.3
- CCA., 490.1.1006.882.1.
- CCA., 490.1.1487.65.1
- CCA., 490.1.1672.837.1.
- CCA., 490.1.1995.845.1.
- CCA., 490.1.953.691.2.
- CCA., 490.1.971.755.3.
- CCA., 490.1.973.765.2.7.
- CCA., 490.1.982.807.1.
- CCA., 490.1.982.807.2.
- CCA., 490.1.993.845.1.
- CCA.,490.1.1001.868.1.
- CCA.,490.1.1008.889.2
- CCA.,490.1.1121.89.2.

ATAD

CCA.,490.1.919.579.3.
CCA.,490.1.973.765.2.1.
CCA, 490.1.0.0.971.755.2.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet
Yurt Yolu

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Akçura, Yusuf. *Yeni Türk Devletinin Öncüleri; 1928 Yılı Yazıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Akekmekçi, T. - Pervan, M. *"Doğu Sorunu" Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Altan, Bilal. "Hakkâri Halkevi ve Halkodaları." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, Sayı 4, 2019, ss. 101-110.
- Arıkan, Zeki. "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*. Cilt. 6, Sayı.23,1999, ss.261-281.
- Aydemir, Şevket. Süreyya. *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver paşa*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986.
- Bayrak, Mehmet. *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri: Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar*. Ankara: Özge Yayınları, 1993.
- Bilici, Kasım. "Andrew Mango'nun "Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu" Eserine Tarihsel Açıdan Bir Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, Cilt.3, Sayı.1, 2020, ss.121-130.
- Cansever, Hasan. Ferit. *Türk Ocağının Doğusundaki Sebep ve Saikler*. Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı, 1993.
- CHF, *Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1934.
- CHP, *Halkevleri Öğreneği*. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.
- CHP, *Halkevleri Teşkilat Talimatnamesi*. Ankara: Ulus Basım, 1940
- CHP, *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri 1932-1951-1963*, İstanbul: CHP İstanbul Gençlik Kolu Yayını, 1963.
- Çeçen, Anıl. *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi, 2018.

Osman Akış

Halka Türkçe Öğretmede Halkevlerinin Rolü: Muş, Bitlis, Bingöl Örneği

- Çelik, N. *“Türkiye’de Tek Partili Dönemde Siyasal bütünleşme ve Siyasal Davranışın Oluşumu Sürecinde Halkevlerinin İşlevi”*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Çeliktemel Thomen, Özde. Halkevlerinde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945). *Sinacine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, C.6, Sayı. 2, 2015, ss.49-75.
- Ertunç, Ahmet. Cemil. *Cumhuriyet’in Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2005.
- Georgeon, François. *Osmanlı- Türk Modernleşmesi (1900-1950)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Gordlevskiy, Vladimir. *İstanbul’daki Türk Derneğine İlişkin Notlar*, Moskova, 1912.
- Halkevlerinin 1934 senesi Faaliyet Raporları Hulasası. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.
- İnönü, İsmet. Yeni Halkevleri Açma Nutku, *Ülkü 5*, Sayı 25, 1935, ss.25.
- Karadağ, Nurhan. 1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları. *Tiyatro Çalışmaları Dergisi*, Sayı 8, 1998, ss.135-177.
- Karaer, İbrahim. *Türk Ocakları ve İnkılâpları (1912-1931)*,(Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989).
- Karaömerlioğlu, Asım. *“Tek Parti Döneminde Halkçılık”*, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Karpat, H. Kemal. *The People Houses in Turkey Establishment And Growth: The Middleeast Journal*, Cilt: 17, Sayı: 1-2, 1963.
- Kaya, Şükrü. “Halkevlerinin Açılış Konferansı”, *Ülkü 11*, Sayı 61, 1938.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.
- Mahmut Goloğlu. *1923 Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- Orkun, Hüseyin, Namık. *Türkçülüğün Tarihi*, Ankara: Kömen Yayınları, 1977.
- Salihoglu, Mehmet. *“Halkevleri nedir, Ne Değildir”*, *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974.
- Sarınay, Yusuf. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004.
- Sertel, Savaş. “Bingöl Halkevi ve Faaliyetleri”. *Tarih Gelecek Dergisi*, C.2, Sayı.1, 2016, ss.50-81.
- Soyak, Hasan. Rıza. *Atatürk’ten Hatıralar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2005.

- Şahin, Güneş. "Van Halkevi ve Faaliyetleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, Sayı.52, 2012, ss.99-123.
- Şapolyo, Enver. Behnan. *Atatürk ve Halkevi, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1974.
- Şimşek, Sefa. *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevi (1932-1951)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Tekeli, İlhan. "Türkiye'de Halkçılık", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt, 7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Toksoy, Nurcan. *Halkevi-Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Ankara: Orion Kitabevi, 2007.
- Tunaya, Tarık. Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988.
- Türk Derneği Nizamnamesi. İstanbul Karabet Matbaası, 1324.
- Tütengil, Cavit. Orhan. *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1977.
- Ülkü. Sayı 1,1933, ss.6-8.
- Üstel, Füsun. *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Varlık, Bülent. " Ülkü: Halkevi Mecmuası", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm*. Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Varnalı, Özgür. Şahap. *Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevi Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Yeşilkaya, Gürallar. Neşe. *Halkevi: İdeoloji ve Mimarlık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1972.
- Yuca, İrşad. Sami. "Muş Halkevi ve Faaliyetleri", *The Journal of Academic Social Science Studies-JASSS*. Sayı: 35, 2015, ss. 227-246.